

МІСЦЕ ТА ЧАС ЯК ЕЛЕМЕНТИ ОБСТАНОВКИ ВЧИНЕННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ У РЕЗУЛЬТАТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Определено понятие и сущность места и времени обстановки совершения легализации доходов, полученных в результате организованной преступной деятельности, предложено понятие обстановки. Определено, что обстановка совершения легализации доходов, полученных в результате организованной преступной деятельности, влияет на выбор способа осуществления организованной преступной деятельности и связана с другими элементами криминалистической характеристики.

The concept and essence of a place and time of conditions of fulfillment of legalization of the incomes received as a result of organized criminal activity is defined, the concept of conditions is offered. It is defined that conditions of fulfillment of legalization of the incomes received as a result of organized criminal activity, influence a choice of a way of realization of the organized criminal activity and are connected with other elements characteristics.

Постановка проблеми. Питанням легалізації (відмивання) незаконних (серед них і злочинних) доходів приділялася увага багатьма вченими, але, на нашу думку, до теперішнього часу залишається неповно розглянутою обстановка здійснення вказаної злочинної діяльності взагалі, та такі її елементи як місце та час, зокрема, ті, що негативно впливають на процес розслідування вказаного виду діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти зазначеної проблематики досліджувались у роботах В. М. Алієва, В. А. Нікуліної, М. В. Салтєвського, Г. А. Тосуняна та інших, предметом наукового аналізу яких були кримінально-правові, кримінологічні та міжнародно-правові засоби протидії відмиванню коштів.

Важливе значення у криміналістичному аспекті вивчення зазначеної проблеми мало використання наукових концепцій, розроблених у працях В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, О. М. Васильєва, А. Ф. Волобуєва, І. Ф. Герасимова, В. Г. Гончаренка, В. А. Журавля, Б. Л. Зотова, А. В. Іщенко, О. Н. Колесніченка, В. О. Коновалової, В. С. Кузьмічова, В. К. Лисиченка, Є. Д. Лук'янчикова, Г. А. Матусовського, С. П. Мітричева, М. В. Салтєвського, М. О. Селіванова,

В. В. Тищенко, В. Ю. Шепітька, М. П. Яблокова і інших. Їх доробки стали поштовхом до створення засад методики розслідування легалізації (відмивання) грошових коштів, здобутих злочинним шляхом. Були також враховані ідеї щодо протидії даному злочину в роботах Т. А. Диканової, М. Г. Жук, В. А. Нікуліної, В. Д. Ларичева, В. В. Лисенко, Р. С. Сатуєва та ін.

Але у вітчизняній науковій літературі криміналістичні та оперативно-розшукові проблеми визначення місця і часу як елементів обстановки вчинення легалізації доходів, одержаних в результаті організованої злочинної діяльності, ще не набули ґрунтовного та комплексного характеру.

Метою статті є розгляд місця і часу як елементів обстановки вчинення легалізації доходів, одержаних в результаті організованої злочинної діяльності.

Дослідження проблеми.

Місце злочину є одним із обов'язкових елементів криміналістичної структури злочину та злочинної діяльності. Діяльність винного протікає завжди у визначеному місці. Поза простором не може бути злочину та злочинної діяльності.

Визначення місця здійснення злочину є однією з обставин, що підлягають установленню при розслідуванні проявів злочинної діяльності. Місце здійснення злочину є об'єктивним фактором, що визначає поведінку винного й іншої особи, прямо чи побічно пов'язаних зі злочинном.

Місце конкретизує й індивідуалізує злочин. Володіючи інформацією про місце здійснення злочину, можна висловити судження про те, як винні могли вчинити даний злочин, хто міг брати участь у здійсненні злочину, як і де варто шукати сліди і, тим самим, локалізувати їхній пошук у просторі. Встановлення місця злочину допомагає перевірити причетність підозрюваного до здійснення злочину. Для легалізації характерно, що місце здійснення злочину використовується винним як своєрідний плацдарм досягнення бажаних результатів.

Місце здійснення легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, варто розглядати в декількох аспектах.

Місце легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, – це сукупне поняття, що поєднує місце виконання окремих дій, фінансових операцій чи інших угод, спрямованих на легалізацію злочинних доходів, а також місце здійснення окремих етапів цього злочину, зокрема, місце, у якому відбувалося

маскування слідів, місце введення злочинних доходів у суспільний обіг. Поняття місця легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, включає місце перебування підприємств, установ і організацій, котрі використовуються злочинцем для відмивання, а також місцезнаходження банків, бірж, інвестиційних компаній, брокерських і страхових компаній, ломбардів, підприємств, спеціально створених для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Під місцем перебування названих суб'єктів, що господарюють, розуміється їхня адреса за установчими документами і фактична адреса, при цьому необхідно враховувати, що, незважаючи на вигоди діючого законодавства, вони не завжди збігаються.

Для розслідування легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, необхідно мати на увазі, що територіальні межі цього фактору злочинної діяльності досить великі. Майно може бути придбано суб'єктом злочину для наступної легалізації у власника злочинних доходів на території одного міста, району, області, а легалізуватися в іншому місці. Крім того, для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, місцем здійснення може бути не тільки територія України, а й територія іншої держави, якщо низка дій злочинця відбувається за кордоном. Досить часто суб'єкти для цілей легалізації вибирають найбільш сприятливі у фінансовому відношенні території, так звані офшори.

Офшор (анг. offshore – "поза берегом") – територія, що застосовується для світових фінансових центрів, а також деяких видів банківських операцій [4].

Офшорна компанія – це термін, що характеризує особливий організаційно-юридичний статус підприємства, що забезпечує йому максимальне зниження податкових витрат. Законодавство офшорної юрисдикції зазвичай вимагає, щоб на її території знаходився зареєстрований офіс і секретар (агент) компанії. Зареєстрований офіс може не бути функціонуючим офісом офшорної компанії. Як правило, це просто адреса, за якою представники влади чи інші особи можуть вступити в контакт із представником (агентом) офшорної компанії. Навіть сам факт підписання контрактів на території офшорної юрисдикції може слугувати підставою для позбавлення компанії офшорного статусу.

Офшорна компанія може мати резидентські представництва і філії за кордоном. Функціонуючий офіс компанії також може знаходитися за кордоном. Однак у багатьох випадках офшорна компанія діє без такого офісу.

Часто трапляється ситуація, коли керівник офшорної компанії, є підставною особою і лише формально обіймає цю посаду. Управління компанією в цьому випадку здійснює її власник чи представник. Отже, у процесі розслідування необхідне встановлення місцезнаходження не тільки керівника відповідної компанії, а також і її фактичного власника (представника).

Реєстрація офшорної компанії можлива в країнах, що мають у своєму розпорядженні законодавчу базу, що визначає статус офшорних фірм. Однак реєстрація фірм офшорного типу можлива не тільки в традиційних острівних чи карликових офшорних юрисдикціях.

Найчастіше злочинці для цілей легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, використовують наступні території:

у Європі – Андорра, Болгарія, Італія, Гібралтар, Ліхтенштейн, Люксембург, Монако, Швейцарія, Кіпр;

в африкано-арабському регіоні – Абу-Дабі, Ангола, Бахрейн, Дубай, Кувейт, Лівія, Ліберія, Оман, Сейшельські острови, ОАЕ;

у Східній Азії і Полінезії: Австралія, Гонконг, Нова Каледонія, Нова Гвінея, Сінгапур, Шрі Ланка, Таїланд;

у Латинській Америці (Карибський басейн і Південна Америка): Барбадос, Багами, Бермуди, Кайманові острови, Коста-Ріка, Чилі, Ямайка, Куба, Нікарагуа, Нідерландські Антильські острови, Панама, Уругвай, Венесуела [2].

З'ясування в процесі розслідування легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, питання про використання винними особами офшорів дозволяє запропонувати версії про осіб, причетних до здійснення злочину, а також ефективно співпрацювати з правоохоронними органами закордонних країн [1].

Таким чином, місце здійснення легалізації злочинних доходів – це реально існуючий, локалізований у певному сенсі простір, на якому протікає і відображається реальна злочинна діяльність за виконання окремих дій і операцій, спрямованих на додавання правомірного вигляду володінню, користуванню і розпорядженню коштами чи іншим майном, придбаними злочинним шляхом, маскування слідів і введення злочинних доходів у громадський обіг.

Процес легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, як і інші злочини, здійснюється не лише у певному місці, але й у певний час. Час характеризує початок, тривалість, закінчення процесу злочину. Поза часом, як і поза місцем, немає злочину.

Дослідження часу здійснення злочинної діяльності є важливим завданням, без вирішення якого неможливо успішне розслідування її проявів. Воно – одна із обставин, що входять у предмет доведення. Однак вивчення криміналістичної літератури, аналіз слідчої і судової практики свідчать про те, що цій важливій проблемі приділяється недостатня увага.

Вагомий внесок у розробку криміналістичної проблеми часу вчинення злочину здійснили такі вчені як В. П. Лавров, К. Е. Пянтицин, Д. А. Турчин, В. І. Шиканов та ін. [7]

З філософської точки зору час – тривалість буття і послідовність зміни всіх матеріальних систем і процесів у світі [6].

При розслідуванні легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, як і будь-якого прояву злочинної діяльності, немає таких матеріальних об'єктів, розвиток і зникнення яких не проходив би у часі і які не мали б на собі "наслідків" його плину. Час – загальна властивість матеріальних процесів впливати один на одного у певній послідовності, розвиватися етапами, стадіями і мати певну тривалість. Крім того, час виступає і фактором, що визначає поведінку винних і інших осіб, а також використовується винними як засіб досягнення своїх цілей. Усе це дозволяє виділити час як самостійний елемент криміналістичної структури злочину та злочинної діяльності.

Час пов'язує між собою всі елементи системи злочину та злочинної діяльності: предмет зазіхання, дії винних осіб, наслідки злочинного зазіхання і т. д. Зазначені елементи знаходяться в постійній взаємодії. Взаємодія розгортається в часі, безупинно змінює об'єкт, модифікує його тотожність і тим самим відбиває перебіг часу. Така модифікація розкриває сутність процесу, тобто дозволяє зрозуміти, чому при пізнанні минулого встановлюється не час взагалі, який не має власних ознак, а час якогось певного факту, наприклад здійснення злочину, створення для цілей легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, яких-небудь фірм, проведення фінансової операції і т. д. Отже, погоджуємось з М. В. Салтєвським, "подію злочину можна представити як ланцюг взаємодій, що постійно змінюють один одного, внаслідок яких ці об'єкти безупинно модифікують свою тотожність, відбиваючи тим самим у матеріальних слідах моменти перебігу часу" [5].

Час завжди виражений у певних показниках і з визначеним ступенем точності. Він може бути виражений в календарному численні (рік, місяць, день, година) чи в таких категоріях як фінансовий рік, інвентаризаційний період і т. д.

При розслідуванні легалізації потреба в отриманні відповідей на питання, які у тій чи іншій формі характеризують час, виникає досить часто. Залежно від обставин справи і слідчої ситуації, що складається, слідчому необхідно встановлювати початок або закінчення якоїсь дії, послідовність, періодичність і частоту визначених подій чи явищ, а іноді вирішального значення набувають знання про тривалість чи давність факту, чи одночасну віддаленість в часі однієї події від іншої.

Час як і місце злочину індивідуалізує і конкретизує злочин. Відомості про час злочину дозволяють висловити судження про учасників злочину, обставини, що сприяли його здійсненню; встановлення часу злочину допомагає перевірити причетність підозрюваного до здійснення злочину.

У криміналістичних цілях слідчим необхідно встановити кілька часових відрізків.

Легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, як правило, тривалий процес. При розслідуванні легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, слідчий з метою встановлення оптимального кола осіб, причетних до злочинної діяльності, і локалізації їхнього пошуку повинен визначити весь період, протягом якого здійснювалася легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, починаючи з моменту одержання винною особою злочинно придбаного майна і закінчуючи моментом легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

У науці кримінального права легалізація злочинних доходів вважається закінченим злочином з моменту здійснення фінансової операції (угоди) з майном, придбаним злочинним шляхом, незалежно від того, настали чи ні бажані наслідки (формальний склад). Однак, час як елемент криміналістичної системи злочину розуміється більш широко.

Незважаючи на те, що легалізація злочинних доходів вважається закінченою в момент здійснення першої угоди, у процесі розслідування слідчому необхідно встановлювати час здійснення всіх угод чи фінансових операцій, так чи інакше пов'язаних зі здійсненням легалізації, а також їхню періодичність і частоту. Крім того, у випадку, якщо, наприклад, при розслідуванні конкретного злочину для цілей легалізації створювалися інші фірми, слідчому необхідно встановити час їхньої державної реєстрації, час їхнього фактичного функціонування і т. д.

З'ясування даних тимчасових характеристик дозволить слідчому висунути обґрунтовані версії щодо можливого кола осіб, що беруть участь у легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і з'ясувати роль кожного з них.

Легалізація є багато етапним проявом злочинної діяльності, у зв'язку з чим при розслідуванні необхідно встановлювати час здійснення кожного з етапів (циклів) відмивання, а саме: час здійснення операцій з переривання безпосереднього зв'язку фінансових засобів чи іншого майна зі злочиним; час маскування слідів легалізації; час уведення коштів та іншого майна, придбаного злочинним шляхом, у громадський обіг.

Таким чином, час здійснення легалізації злочинних доходів – це об'єктивно існуючий, певним чином виражений елемент структури легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, як реального явища, що обумовлює поведінку винних осіб, характеризує початок протікання процесу злочинної діяльності і його закінчення і використовується винними для здійснення операцій з переривання безпосереднього зв'язку коштів чи іншого майна зі злочиним, маскування слідів легалізації і введення коштів і іншого майна, придбаного злочинним шляхом, у громадський обіг.

Література:

1. Волеводз А. Г. Международный розыск, арест и конфискация полученных преступным путем денежных средств и имущества. Правовые основы и методика/ А. Г. Волеводз. – М., 2000.
2. Кернер Х.-Х. Отмывание денег/ Х. -Х. Кернер, Е. Дах. – М., 1996. – С. 60.
3. Користін О. Є. Теорія і практика протидії відмиванню коштів: правове та організаційне забезпечення: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07 / О. Є. Користін. – Київ, 2009. – 486 с.
4. Оффшорные фирмы в международном бизнесе: принципы, схемы, методы. – М, 1997. – С. 11.
5. Салтевский М. В. Формы отражения фактора времени при совершении преступления/ М. В. Салтевский // Криминалистические проблемы пространственно-временных факторов в методике расследования. – Иркутск, 1983. – С. 50.
6. Философский энциклопедический словарь. – М, 1989. – С. 101.
7. Шиканова В. И. Пространственно-временные факторы в криминалистической характеристике преступлений / В. И. Шиканова // Криминалистические проблемы пространственно-временных факторов в методике расследования преступлений. – Иркутск, 1983. – С. 19.